

Digitalisering als dwarsdoorsnijdend thema in de BMH

1. *Inleiding*

Met de motie Sneller c.s. heeft de Tweede Kamer het kabinet gevraagd om ter voorbereiding op een volgende neergaande conjunctuur of economische crisis effectieve beleidsopties en hervormingen, bestaand uit plussen en minnen, in kaart te brengen. Hieraan gerelateerd zijn de moties Wiersma/Bruins en Van Weyenberg/Wiersma over respectievelijk arbeidsproductiviteit en arbeidsmarktbeleid. Met de Brede Maatschappelijke Heroverwegingen geeft het kabinet invulling aan deze moties.

Over de volle breedte van de collectieve sector zijn zestien maatschappelijke opgaven geïdentificeerd. Per onderwerp is een werkgroep ingericht die op het toegewezen onderwerp de verschillende beleidsopties en hervormingen in beeld heeft gebracht. Naast de zestien verschillende onderwerpen zijn er vijf dwarsdoorsnijdende thema's geïdentificeerd. Waar relevant zijn deze dwarsdoorsnijdende thema's meegenomen in de verschillende rapporten. Digitalisering is een van deze thema's. Voor u ligt het overzicht van de bevindingen van de verschillende werkgroepen op het thema digitalisering.¹

Leeswijzer

In hoofdstuk twee starten we met een korte toelichting op het onderwerp digitalisering. Uit de rapporten van de werkgroepen destilleren we een aantal overkoepelende thema's. Langs deze lijnen gaan we in hoofdstuk drie in op de bevindingen van de werkgroepen. In hoofdstuk vier eindigen we met een samenvattende conclusie.

2. *Wat is digitalisering?*

Digitalisering is de toepassing van informatie- en communicatietechnologie (ICT) in producten, processen en diensten. Bij ICT kan gedacht worden aan computers, tablets, smartphones en de internetverbindingen daartussen. Digitalisering dringt dieper door in de haarvaten van economie, samenleving en overheid naarmate meer mensen en dingen digitaal verbonden worden en meer 'dingen' en processen gedigitaliseerd worden. Door digitalisering kan de informatie die in een 'ding' is opgeslagen er uit los worden geweekt en in de vorm van data worden opgeslagen, gedeeld of bewerkt. Dat leidt ertoe dat analoge dingen als cd's, dvd's, boeken en kranten geheel digitaal kunnen worden, en als datapakketjes (vaak in de vorm van internet- of IP-pakketjes) kunnen worden gedistribueerd. Digitale data kunnen ook dienen als 'grondstof' voor heel nieuwe producten of diensten, zoals digitale marktplaatsen, routeplanners en zoekmachines. En mede daardoor kunnen complete productie- en communicatieprocessen opnieuw worden uitgevonden: van vooraf ingevulde belastingaangiften tot klanten die zelf hun sportschoenen ontwerpen.

Deze ontwikkelingen hebben impact op vrijwel alle sectoren van economie en samenleving. Die impact laat zich vatten in drie trends:

- 1) Overvloed: iedereen kan nu heel goedkoop data produceren, kopiëren en distribueren. Het internet groeit jaar op jaar met ongeveer 25%.²
- 2) Netwerken: dankzij het internet en zijn gedecentraliseerde of gedistribueerde netwerktechnologieën kunnen data wereldwijd worden verspreid.
- 3) Substitutie en vermenging van analoog en digitaal: Allerlei 'dingen' (zoals boeken, klokken of cd's) worden 'digitaal'. Banen en taken veranderen door computers of robots, de mens wordt 'uitgebreid' met digitale prothesen, allerlei zaken en organismen krijgen een digitale replica.

3. *Uitkomsten Brede maatschappelijke heroverwegingen over digitalisering*

Er is geen aparte werkgroep digitalisering binnen de BMH, maar is het een dwarsdoorsnijdend thema. In het kader van het doorsnijdende thema 'Digitalisering' zijn de werkgroepen uitgenodigd om te kijken welke nieuwe producten, diensten en technologieën

¹ Hierbij is gebruik gemaakt van de rapporten van de werkgroepen en van de opbrengst van sessies met de secretarissen en voorzitters van die werkgroepen. Input daarvoor was een 'denkkader', ontwikkeld door J&V, BZK, EZK en het CPB.

² Ter indicatie: het internetverkeer dat wordt afgewikkeld via de AMSIX groeide tussen oktober 2001 en oktober 2016 met een factor 1000. Bron: www.amsix.nl.

kansrijk zijn en hoe waardeketens daardoor veranderen, om vervolgens te bezien welke economische en maatschappelijke kansen dit biedt en waar druk ontstaat op publieke belangen en rechtstatelijke waarden. Uit de rapporten van de werkgroepen zijn een aantal overkoepelende thema's te destilleren die kunnen worden gezien als prioriteiten voor digitalisering voor de volgende kabinetsperiode: (1) menselijk kapitaal, (2) gebruik van data, (3) eerlijke concurrentie, veiligheid en soevereiniteit, en (4) governance.

3.1 Menselijk kapitaal

Digitalisering versterkt de noodzaak om te investeren in ons menselijk kapitaal. In het primair onderwijs moeten onze kinderen de digitale vaardigheden aanleren die ze later nodig hebben. Investerings in werkenden zijn nodig, omdat digitalisering banen verandert. En speciale aandacht is nodig voor kwetsbare groepen in de samenleving, zodat iedereen mee kan blijven doen. Menselijk kapitaal is onmisbaar voor een succesvolle digitale transitie: er zijn mensen nodig die werken aan digitale oplossingen, en mensen die goed met nieuwe digitale technologieën kunnen omgaan.

Primair en voortgezet onderwijs

Met Curriculum.nu wordt gewerkt aan een eigentijds curriculum voor het primair en voortgezet onderwijs dat aansluit bij de behoeftes van de samenleving, met Digitale geletterdheid als één van de negen leergebieden. BMH 1 heeft een beleidsoptie opgenomen waarin dit lopende proces verder wordt uitgewerkt, en waarin docenten worden voorbereid om met dit curriculum aan de slag te gaan. In een steeds digitalere wereld is ook de inzet van digitale leermiddelen van belang. Die kunnen bovendien de kwaliteit van het onderwijs een impuls geven, bijvoorbeeld via gepersonaliseerd onderwijs, en bijdragen aan de verminderde werkdruk voor leerkrachten. Daarom heeft BMH 1 beleidsopties opgenomen om een goed functionerende leermiddelenmarkt te stimuleren en om ervoor te zorgen dat effectieve onderwijsinnovaties hun weg naar het onderwijs beter weten te vinden.

Aansluiting onderwijs-arbeidsmarkt

In de ICT-sector zijn er groeiende tekorten aan goed gekwalificeerd personeel. De uitstroom vanuit het initieel onderwijs is onvoldoende om aan de vraag naar ICT-personeel te voldoen. Tegelijk hebben studenten van studierichtingen met een laag arbeidsmarktperspectief relatief vaak spijt van hun studiekeuze. Daarom heeft BMH 5 beleidsopties uitgewerkt om studenten beter te begeleiden bij hun studiekeuze, waarbij beter wordt gekeken naar arbeidsmarktkansen. Een andere mogelijkheid is om het aanbod van opleidingen rechtstreeks te reguleren.

Duurzame inzetbaarheid van werkenden

Digitalisering zal leiden tot andere, vaak complexere banen en taken. Naar schatting zullen vier op de tien banen in Nederland verdwijnen of fundamenteel veranderen door de opkomst van nieuwe technologieën. Tegelijk biedt digitalisering kansen om menselijk kapitaal vrij te spelen voor ander werk, bijvoorbeeld wanneer vergrijzing zorgt voor krapte op de arbeidsmarkt. Dat werkt echter alleen als de werkende die vrijkomt door automatisering ook daadwerkelijk inzetbaar is op plekken waar tekorten ontstaan. Het is de vraag of de Nederlandse arbeidsmarkt voldoende is toegerust voor deze transitie naar duurzame inzetbaarheid. Dat is nodig om een groeiende kwalitatieve mismatch op de arbeidsmarkt, een (tijdelijk) moeilijk te vervullen kwantitatieve arbeidsvraag en daarmee (potentieel) hogere werkloosheid en onderbenutting van talent te voorkomen.

Voor duurzame inzetbaarheid zijn opleidingsniveau en vaardigheden cruciaal. Hoewel de (digitale) vaardigheden van de Nederlandse beroepsbevolking gemiddeld genomen van hoog niveau zijn, blijkt ongeveer 1 op de 10 Nederlanders van 16 tot 65 jaar geen of weinig ervaring met de computer te hebben. BMH 5 heeft beleidsopties opgenomen om meer te investeren in een leven lang ontwikkelen. Bijvoorbeeld maatregelen om werkgevers te stimuleren meer te investeren in basis- en generieke vaardigheden en loopbaanontwikkeling, om een persoonlijk ontwikkelbudget voor iedereen te introduceren, en om digitale basisvaardigheden te versterken. Ook ziet deze werkgroep mogelijkheden om partijen op de arbeidsmarkt (zoals UWV, werkgevers) in staat te stellen met digitale

middelen mensen aan banen te matchen op basis van de vaardigheden en taken die bij een functie horen, en die niet zomaar blijken uit de functie- of beroepsprofielen.

Inclusieve samenleving

Juist in tijden van technologische vernieuwing, zoals digitalisering, is het van belang dat iedereen mee kan blijven doen. Burgers kunnen door snelle ontwikkelingen (tijdelijk) minder zelfredzaam zijn. De overheid moet er dan op letten dat hun doenvermogen behouden blijft. Dat kan bij voorbeeld een rol spelen op de arbeidsmarkt. Via digitale platforms ontstaat 'platformwerk' als nieuwe arbeidsvorm. Enerzijds zorgt dat voor (opstap)banen, maar anderzijds roept het discussies op over de arbeidsvoorwaarden en sociale zekerheid van platformwerkers. BMH 4 heeft verschillende beleidsopties opgenomen om de samenwerking en informatie-uitwisseling tussen toezichthouders en andere belanghebbenden ten aanzien van eerlijk werk te verbeteren. Snellere data-uitwisseling kan bijdragen aan tijdig en effectief toezicht.

Ook de dienstverlening van overheden en bedrijven is steeds vaker digitaal, terwijl nog niet iedereen over de vereiste digitale vaardigheden beschikt. Deze veranderingen raken vooral kwetsbare groepen. BMH 5 heeft daarom beleidsopties opgenomen om het cursusaanbod op dit gebied vanuit gemeentes en bibliotheken uit te breiden, en BMH 6 om de maatschappelijke positie van de bibliotheek te verstevigen. En BMH 13 heeft maatregelen uitgewerkt die gericht zijn op het versterken van kennis en kunde van ambtenaren op het gebied van digitalisering.

3.2 Gebruik van data

Data spelen een cruciale rol in de digitale transitie. De Europese dataeconomie groeit flink. De Europese dataeconomie is volgens de Europese Commissie in 2020 goed voor circa 739 miljard euro, oftewel 4% van het Europese BBP (in 2016 was dit nog 2%).³ Voor Nederland is dat naar schatting 29,6 miljard euro (circa 12 miljard in 2016). Het aantal "data werknemers" in Nederland groeide van ongeveer 400.000 in 2016 naar 640.000 in 2020. Tegelijk wordt het economisch- en maatschappelijk potentieel van dit productiemiddel nog maar beperkt benut (naar schatting tussen de 10% en 40% in vele sectoren).

Een terugkerend thema in verschillende werkgroepen is de vraag hoe we de waarde van data kunnen verzilveren en doen toenemen. Daarvoor is allereerst nodig dat data goed en gestructureerd worden opgeslagen, het beheer ervan helder belegd is. En dat we ondernemend genoeg zijn om de kansen die data bieden te zien. Maar om data goed te kunnen verzilveren, moeten data ook breed toegankelijk zijn, zodat partijen die data kunnen benutten er ook toegang toe hebben. De FAIR-principes zijn hierbij van belang.⁴ Met de AVG is de verwerking van persoonsgegevens in Europees verband genormeerd, ook met het oog op het vrije verkeer van data. Steeds meer wordt duidelijk hoe we de waarde van data voor ondernemen, besturen en onderzoek kunnen benutten, zonder in te leveren op bijvoorbeeld privacy en veiligheid. De echte omslag in denken en doen moet nog worden gemaakt.

Verschiedende BMH-groepen hebben beleidsopties ontwikkeld ter verbetering van de uitwisseling en benutting van data, veelal binnen een bepaald domein of bepaalde sector. BMH 2 identificeert een aantal belemmeringen voor het toepassen van arbeidsbesparende (digitale) innovaties en andere verbeteringen in de zorg en doet voorstellen om dit te verbeteren. Ook signaleert BMH 2 dat een betere uitwisseling van informatie tussen zorgverleners onderling en met patiënten kan bijdragen aan betere kwaliteit en betaalbaarheid van gezondheidszorg. Hiervoor is een maatregel uitgewerkt waarbij gezondheidsinformatie van patiënten wordt ontsloten via een centrale en verplichte ICT-infrastructuur voor gegevensuitwisseling. Ook is een beleidsoptie opgenomen voor een preventiefaciliteit ter opschaling van bijvoorbeeld een vitaliteitsprogramma via een app die beweeggedrag bijhoudt. BMH 3 werkt beleidsopties uit voor een efficiëntie- en

³ European Data Market Study, 2017: <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/news/final-results-european-data-market-study-measuring-size-and-trends-eu-data-economy>

⁴ De FAIR-principes zijn richtlijnen voor de manier van beschrijven, opslag en publicatie van data. FAIR is een acroniem voor vindbaar, toegankelijk, interoperabel en herbruikbaar.

kwaliteitsslag in de keten voor de forensische zorgverlening, waarbij geautomatiseerde gegevensuitwisseling mogelijk wordt gemaakt door standaardisatie van werkprocessen en data. BMH 10 signaleert dat digitale technieken, zoals voor precisielandbouw, kunnen bijdragen aan de verduurzaming van het voedselsysteem, en werkt beleidsopties uit om dergelijke innovaties te stimuleren. BMH 11 werkt een beleidsoptie uit rond traceertechnieken voor het volgen van producten om bij te dragen aan tijdig onderhoud en beheer en aan hoogwaardige recycling. BMH 12 werkt beleidsopties uit om Mobility as a Service (MaaS) te stimuleren met behulp van open data, en stelt voor een vrijwillig ecosysteem te creëren voor veilig datadelen of zelfs een brede datadeelverplichting op te leggen aan vervoerders, mobiliteitsaanbieders en platforms/- of MaaS-partijen. BMH 14 ziet mogelijkheden om de planning in de asielketen te verbeteren door betere uitwisseling van informatie tussen ketenpartijen, en om met digitale technieken het grenstoezicht te optimaliseren. En BMH 16 presenteert beleidsopties voor een publiek-private Europese datacloud.

Om de data-economie tot bloei te brengen zijn echter ook algemene stappen nodig. Om de vereiste schaal en kritische massa te bereiken moet, voortbouwend op de visie op datadeling tussen bedrijven⁵, een generieke vertrouwensinfrastructuur worden ontwikkeld om data makkelijk, veilig en vertrouwd te kunnen delen tussen bedrijven voor alle sectoren, inclusief de wetenschap. Het gaat om een stelsel van standaarden en afspraken dat complementair is aan bestaande sectorale initiatieven in bijvoorbeeld zorg, agro, logistiek etc. Met de nieuwe infrastructuur kan data beter worden benut binnen en vooral ook tussen sectoren en tussen bedrijfsleven en kennisinstellingen. Ook Nederlandse publiek-private initiatieven als Partnering Trust – waarbij zich steeds meer Europese partners aansluiten - kunnen daarin worden opgenomen.

Kennis en innovatie

Digitalisering is ook zelf onderwerp van onderzoek. Zo wordt met het missiegedreven topsectoren- en innovatiebeleid ingezet op de ontwikkeling van sleuteltechnologieën, zoals kunstmatige intelligentie. De Nederlandse investeringen in sleuteltechnologieën zijn internationaal gezien in verhouding bescheiden. Ter versterking van de economie, om bij te dragen aan oplossingen voor maatschappelijke uitdagingen en eenzijdige strategische afhankelijkheden van andere landen te voorkomen, zou Nederland meer gericht moeten investeren in de ontwikkeling van sleuteltechnologieën. Omdat we de budgetten van andere landen niet kunnen evenaren, zijn scherpe keuzes nodig. Daarom heeft BMH 9 beleidsopties uitgewerkt om gerichte investeringen in sleuteltechnologieën te doen.

BMH 9 heeft daarnaast diverse beleidsopties uitgewerkt om kennis en innovatie op een effectieve manier te bevorderen. Ze betreffen fundamenteel onderzoek, maar ook de brede toepassing van innovaties door ondernemers. Omdat die brede toepassing ook voor digitale innovaties een belangrijke uitdaging is, is een beleidsoptie opgenomen om de impact en valorisatie van kennis te vergroten.

Als gevolg van digitalisering wordt ook R&D data-intensiever, waardoor iedere fase van het R&D-proces verandert. Onderzoek en onderzoeksdata komen op grote schaal beschikbaar, rekencapaciteit stijgt en kennisuitwisseling en samenwerking worden eenvoudiger. Hierdoor aangewakkerd is er een beweging gaande naar *open science*: een nieuwe, meer open en participatieve manier om onderzoek uit te voeren, te publiceren en te evalueren. Hierdoor kan onderzoek dat uit publieke middelen is betaald breed gebruikt worden. Om deze beweging te versnellen, zijn investeringen in de digitale onderzoeksinfrastructuur nodig. BMH 9 heeft een beleidsoptie opgenomen om open science en digitalisering in het onderzoek te versterken en versnellen.

Gebruik van data binnen de overheid

Ook binnen de overheid zelf kan data bijdragen aan een betere dienstverlening. BMH 13 heeft verschillende maatregelen uitgewerkt om de samenwerking tussen overheidsdiensten te verbeteren en gezamenlijk gebruik van data makkelijker te maken. Dat kan door beter

---

⁵ Bijlage bij Kamerstuk 26643, nr. 594

gebruik te maken van de generieke infrastructuur en basisregistraties, maar ook om veel meer het uitgaan van gezamenlijke principes in systemen centraal te stellen. Daarbij is een van de uitgewerkte maatregelen erop gericht om een Rijksbrede Chief Data Officer in te stellen die als taak heeft het gebruik van data binnen de overheid te faciliteren en te stimuleren.

3.4 Eerlijke concurrentie, veiligheid en soevereiniteit

Digitalisering speelt een steeds belangrijkere rol in de verhoudingen tussen landen: als terrein waarop landen zich ten opzichte van elkaar willen onderscheiden ten gunste van hun concurrentiepositie. Ook kan digitalisering naast alle voordelen ook nadelen bieden, bijvoorbeeld als bron van (dreiging van) sabotage of spionage. Geopolitieke en technologische ontwikkelingen versterken elkaar en roepen de vraag op wat overheid kan doen om publieke belangen als concurrentiekracht en nationale veiligheid te blijven borgen. Denk bijvoorbeeld aan de discussie rondom de aanleg van 5G-netwerken of het verlenen van een exportvergunning voor geavanceerde machines voor de productie van chips. BMH 16 gaat in op deze vragen en biedt een nieuw analysekader om de rol van de overheid op het grensvlak van nationale veiligheid en concurrentiekracht te bepalen.

Digitalisering versterkt mogelijkheden voor mondiale waardeketens: allerlei activiteiten en productieketens kunnen door digitalisering worden verspreid over de hele wereld. De productie daar waar dit het goedkoopste is, de sales waar de klanten zitten en de productontwikkeling waar de ontwerpers willen wonen. Die ontwikkelingen bieden groeimogelijkheden; ook voor kleine lokale bedrijven die ineens kansen krijgen op de wereldmarkt. Digitale veiligheid is daarbij randvoorwaardelijk voor succes op de korte en de lange termijn.

Tegelijk kan digitalisering de mate van concurrentie onder druk zetten. Door bijvoorbeeld netwerkeffecten kan een *winner-takes-all* dynamiek ontstaan, waar steeds meer economische activiteiten via een klein aantal internetplatformen verlopen. Hierdoor kan de positie van (Nederlandse en Europese) bedrijven sneller bedreigd worden door concurrentie uit de rest van de wereld, of kunnen Nederlandse bedrijven economisch afhankelijk worden van een klein aantal aanbieders. Internationale concurrentie is daarbij ook niet altijd eerlijk, bijvoorbeeld waar sprake is van staatssteun.

BMH 16 heeft verschillende beleidsopties opgenomen ter versterking van de concurrentiekracht. Denk aan maatregelen om het mededingingsbeleid beter toe te spitsen op de digitale economie, of het juist te versoepelen om Europese kampioenen mogelijk te maken. En denk aan investeringen in sleuteltechnologieën, om voorop te lopen in technologische ontwikkelingen en om strategische afhankelijkheden te voorkomen.

Daarnaast roept digitalisering vragen op over nationale veiligheid. Partijen – waaronder statelijke actoren – kunnen zoals gezegd digitale netwerken gebruiken voor sabotage en spionage. Dit kan de continuïteit van vitale processen op vlakken als energie en vervoer bedreigen, de integriteit van informatie en kennis ondermijnen en strategische afhankelijkheid van andere staten creëren. BMH 16 heeft verschillende maatregelen opgenomen die zich hierop richten. Het betreft onder meer hogere (cyber)veiligheidsstandaarden, verhoogde beveiliging van digitale infrastructuur en GAIA-X als Europese clouddienst.

BMH 15 signaleert dat Nederland door zijn open en sterk gedigitaliseerde economie sterk afhankelijk is van stabiliteit in cyberspace – dus een vrij en veilig internet. Het Nederlandse veiligheidsbelang is dan ook gebaat bij de versterking van het internationaal-normatief kader voor cyberspace. BMH 15 heeft daarom in beleidsvarianten ideeën opgenomen om de digitale weerbaarheid van Nederland te versterken. Denk bijvoorbeeld aan verdere operationele samenwerking en intensievere informatiedeling tussen overheidspartijen, een loket voor digitale veiligheidsadviezen en een testprogramma voor digitale infrastructuur in vitale processen. Deze ideeën moeten nog wel verder uitgewerkt worden.

3.5 Governance

Digitalisering vereist een overheid die publieke waarden, belangen en grondrechten actief borgt. Een overheid die nieuwe ontwikkelingen zelf toepast, maar ook volgt en onderzoekt, om te bepalen wat haar te doen staat. Soms gaat het om nieuwe regulering, soms is het een kwestie van verhelderen hoe bestaande regulering kan worden toegepast in het digitale domein, en soms lost digitalisering problemen op, waardoor deregulering mogelijk is.

De overheid kan een voortrekkersrol spelen bij het benutten van de mogelijkheden van digitalisering ter verbetering van haar dienstverlening aan burgers en bedrijven. BMH 13 gaat daar op in, met voorstellen die leiden tot meer efficiëntie, betere dienstverlening en reductie van de complexiteit van de overheidsdienstverlening. Het gaat onder meer om een eenduidige digitale loketfunctie, clustering van de incassotaken, en het invoeren van een digitale identiteit. Daarnaast zijn er voorstellen voor betere inclusie, meer ruimte voor maatwerk en voor proactieve dienstverlening.

Soms moet de overheid de eigen organisatie aanpassen om haar rol goed te kunnen blijven vervullen. Veel 'digitale' beleidsthema's passen niet eenduidig binnen de departementale ordening. Ze vergen enerzijds doorsnijdende, algemene regelgeving of maatregelen, maar vaak in combinatie met domein- of sectorspecifiek beleid. Denk bij voorbeeld aan de AVG, die in het zorgdomein tot heel andere aanvullende maatregelen leidt dan bij de ontwikkeling van beleid voor zelfrijdende auto's of 'connected cars'. Met interdepartementale samenwerkingstrajecten als de Nederlandse Digitaliseringsstrategie en het bijbehorende interdepartementale directeurenoverleg, met de Nederlandse Cybersecurity Agenda, de cybersecurity alliantie en met het Strategisch Actieplan Artificiële Intelligentie en de interdepartementale werkgroep AI zijn eerste stappen gezet. Ook verschillende toezichthouders zijn bezig de consequenties van digitalisering voor hun organisatie en werkwijze te doordenken. BMH 16 schetst een aantal governance-opties met betrekking tot digitale invloeden op het grensvlak van economie en veiligheid. In het politieke domein is ook de Tijdelijke Commissie Digitale Toekomst daarmee bezig. BMH 13 pleit voor een rijksbrede visie op dienstverlening door de overheid. Een vergelijkbare visie zou ook (verder) kunnen worden uitgewerkt voor de governance van digitalisering door de rijksoverheid en haar uitvoeringsorganisaties.

Publieke waarden, mensenrechten en rechtsbescherming

Digitalisering roept ook discussies op over het waarborgen van publieke waarden bij het handelen van de overheid zelf. In 2018 schreef de Raad van State dat "digitalisering fundamentele sociale en culturele veranderingen teweeg brengt, waardoor ook belangrijke publieke waarden, zoals gelijke behandeling, privacy, autonomie en menselijke waardigheid, onder druk komen te staan". De Raad van State uitte zijn zorgen over besluiten die volautomatisch genomen worden, waarbij de burger niet meer kan nagaan welke regels op welke wijze zijn toegepast. De gerechtelijke uitspraak ten aanzien van het Systeem Risico Indicatie (SyRI) illustreert dit.

Op Europees niveau wordt gekeken of extra regulering nodig is om publieke waarden en mensenrechten bij digitalisering duurzaam te blijven borgen, bijvoorbeeld op het vlak van AI. Hierbij denkt de Commissie aan aanvullende regulering op het gebied van aansprakelijkheid, veiligheid en belangrijke fundamentele rechten.

4. Conclusie

In vrijwel alle BMH-rapporten worden aspecten van digitalisering meegenomen, soms als probleem, soms als een deel van de oplossing, soms beide. Een aantal algemene thema's tekent zich af: vraagstukken over menselijk kapitaal en data, de steeds meer aan elkaar gekoppelde thema's van eerlijke concurrentie, veiligheid en technologische soevereiniteit en boven dit alles speelt de vraag hoe de overheid hier effectief en wendbaar op kan sturen. De BMH-werkgroepen hebben diverse maatregelen uitgewerkt om knelpunten en urgente problemen op deze thema's aan te pakken. Aandacht hiervoor van een nieuw kabinet is nodig wanneer we het potentieel van digitalisering voor allerlei maatschappelijke uitdagingen én voor het verdienvermogen en de concurrentiepositie van Nederland willen benutten.